

EĞİTİM SEKTÖRÜNDE ARZ-TALEP ANALİZİ

ScIman Yılmaz
İ.Ü. İktisat Fakültesi

1. GİRİŞ

Eğitim; bilgi, davranış ve kabiliyetlerin geliştirilmesi ve kazandırılması için uygulanan sürekli faaliyetler dizisidir¹. Eğitimin sürekli olması bir ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır. Kişiler hayatları boyunca öğrenme ihtiyacı duyarlar ve bu öğrenme ihtiyaçlarının bir doyma noktası yoktur. Kişiler bilgi birikimlerini öğrenme ile arttırmakta ve bu belli bir noktaya kadar çok hızlı olmakta daha sonra ise azalarak devamlı bir şekilde artış göstermektedir.

Eğitim, bir hizmet niteliği taşımakta ve sürekli olması nedeniyle bu hizmet devamlılık arz etmektedir. Bu hizmetin bir maliyeti ve bir getirisi vardır. bu özelliğinden dolayı eğitim bir sektör haline gelmiştir. Eğitim, emek faktörünün niteliğini geliştirerek üretimin daha verimli hale gelmesini sağlamaktadır. Yani eğitim, üretim için bir girdidir. Eğitimin girdi olduğu bir üretim, beşeri veya fiziki olabildiği gibi hem beşeri hem de fiziki olabilir. Bu nedenle eğitim hizmet niteliği taşıyan bir iktisadi maldir.

Her iktisadi malın olduğu gibi eğitiminde bir arzı ve talebi vardır. Eğitim sektöründe normal piyasa koşullarındaki arz-talep yapısı bazı değişiklikler ile aynen işlemektedir.

2. EĞİTİM SEKTÖRÜNDE TALEP ANALİZİ

“Bireysel Talep” tek bir bireyin belirli bir anda belirli bir mala olan talebi, muhtemel olan her fiyatta satın alacağı miktarlar biçiminde tanımlanabilir.

¹ ERKAL, M.; “Sosyoloji”, Der Yayınları, İstanbul 1997, s. 110.

Tüketicilerin tümünün belirli bir anda, muhtemel olan her fiyatta satın alacakları miktarlar ise piyasa talebidir².

Eğitim talebi ise; kişinin belirli bir konu ile ilgili olarak belli bir seviyede, belli bir eğitim kurumuna devam edebilme, imkanı olarak tanımlanmaktadır³.

Eğitim talebi kişinin ilköğretime başlamasıyla başlar (ilköğretim öncesi eğitim talebi gözardı edilmiştir). İlköğretim aynı zamanda zorunludur. Birçok ülkede kamu tarafından finanse edilen zorunlu eğitim parasızdır. Özel eğitim kurumlarında eğitim hizmeti vermektedir. Paralı eğitim veren özel eğitim kurumları ile parasız eğitim veren kamu arasında (yüksek öğretim hariç) kişiler tercih yaparlar. Bu tercihlerinde eğitimin fiyatını gözönüne alırlar. Eğitim hizmetinden faydalanmak için ödenen bedel veya eğitim hizmetinin değişim değerinin para birimi ile ifadesi eğitim fiyatı olarak tanımlanabilir⁴. Eğitim fiyatının iki yönü vardır. Birincisi, eğitim hizmetinden faydalanan kişinin ödediği para miktarı, ikincisi ise vazgeçilen kazançlardır. Eğitim talebi eğitim fiyatının birinci yönü ile ters orantılı, ikinci yönü ile doğru orantılıdır. Örneğin; kamu, mülki yardımlar ve burslarda eğitim fiyatını düşürerek eğitim talebini arttırır. Kişilerde zaman ve diğer alternatif maliyetleri gözönünde tutarak (zorunlu eğitimden sonra) çalışma hayatına atılırlar veya gelecekteki gelirlerini arttırmak için eğitime yönelirler. Kişiler kazançlarından ne kadar çok vazgeçerlerse (eğitimin fiyatı artar) eğitim talebi de o kadar yüksek olur.

Toplumda her zaman eğitim talebi vardır. Toplumun büyüklüğünü yani nüfus, eğitim talebinin miktarını belirler. Burada önemli olan nüfusun yaşı, cinsiyeti, artış hızı, iktisaden faal olma durumu, medeni hali ve coğrafi dağılımıdır. Çünkü toplam nüfusun eğitimi ne kadar talep edeceği önemlidir. Nüfus arttıkça eğitim talebi de artacaktır.

Eğitim ile ilgili diğer malların fiyatları da eğitim talebini etkiler. Kişi öğrenimini parasız yapmakta olsa bile eğitimi için bazı mal ve hizmetlere (temel ve yardımcı ders kitapları, kırtasiye, okul formaları gibi giyinme, okul harçları, okuldaki beslenme, kültür, barınma, kurs ve özel dersler, ödev ve araştırma,

2 MUMCU, N., "Mikro Ekonomik Analize Giriş", Filiz Kitabevi, İstanbul 1988, s. 16.

3 CORREA, H., "The Economics of Human Resources", Nort-Hollanda Pub. Com. Amsterdam - 1967, s. 56.

ZİKREDEN, Serin N., "Eğitim Ekonomisi", Ank. Üniv. Eğitim Fak. Yayını, no. 25, Ankara - 1972, s. 17.

4 SERİN, N.; a.g.e., s. 37.

ulaşım harcamaları, vb...) yaptığı harcamaların fiyatının yüksekliği veya düşüklüğü eğitim talebini ters orantılı olarak etkiler.

Kişilerin gelir seviyesi ile eğitim talebi doğru orantılıdır. Kişilerin geliri arttıkça eğitim talebi de artar. Gelir seviyesi arttıkça, gelirin bir kısmı ile zorunlu ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra (burada zorunlu ihtiyaçların içinde kişinin alması gereken zorunlu eğitim seviyesi de vardır) geri kalan gelirini tasarruf edecek veya yatırım yapacaktır. Eğitimi bir yatırım malı gibi düşünerek, gelecekteki gelirini arttıracak bir eğitime yönelerek artan gelirini harcayacaktır. Farklı eğitim seviyesindeki kişiler genellikle farklı gelir seviyesine sahiptirler. Bu da eğitim talebini etkilemektedir.

Kişinin, ailenin veya toplumun tercihleri de eğitim talebini etkiler. Kırsal kesimdeki bir ailenin eğitim talebi ile şehirde yaşayan bir ailenin eğitim talebi aynı değildir. Ailelerin yapısı, ailenin aldığı eğitim, meslek durumu, çevre, aile içi nüfus miktarı eğitim talebini etkileyen faktörlerdendir. Kişinin doğuştan sahip olduğu yetenekler, moda gelenekler ve özellikle dini eğitim, eğitim talebini etkiler.

Kamunun eğitim harcamalarını arttırması eğitim hizmetlerini yaygınlaştırarak nitelikli hale getirir. Eğitim harcamaları ile eğitim talebi arasında doğru orantı vardır. Ayrıca artan teknolojik gelişme seviyesi de eğitim talebini arttırmaktadır.

2.1. EĞİTİM TALEBİNİN ELASTİKİYETİ

Eğitim talebini etkileyen faktörleri formüle etmek istersek bunu en iyi elastikiyet kavramıyla açıklayabiliriz. Fonksiyonel bir ilişkide bağımlı değişkenin, bağımsız değişkenlerdeki artma ve azalmalara karşı gösterdiği duyarlılık derecesine elastikiyet denir⁵. Talep elastikiyetinin üç türü vardır. Talebin fiyat elastikiyeti, talebin çapraz elastikiyeti ve talebin gelir elastikiyetidir. Aşağıda eğitim talebine bu üç elastikiyet türü uygulanmıştır.

2.1.1. Eğitim Talebinin Fiyat Elastikiyeti

Bir malın fiyatındaki nisbi bir değişikliğin, o malın talep edilen miktarındaki nisbi değişikliğe oranına malın talebinin fiyat elastikiyeti denir⁶. Eğitim talebinin fiyat elastikiyeti ise fiyat değişimleri karşısında eğitim talebi miktarının

5 İktisat Ansiklopedisi; "Elastiklik", Ak Yayınları, 1. Cilt, Sermet Matbaası, İstanbul-1973, s. 267.

6 TURANLI, R.; "Mikroekonomik Analiz", Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul 1991, s. 116.

gösterdiği duyarlılık derecesidir. Eğitim talebinin fiyat elastikiyetinin formülü ise şöyledir:

$$E_f = \frac{\text{Eğitim talebindeki \% değişim}}{\text{Fiyatlardaki \% değişim}}$$

$$E_f = \frac{\frac{\Delta T}{T}}{\frac{\Delta F}{F}} = (-) \frac{F}{T} \cdot \frac{\Delta T}{\Delta F}$$

- E_f : Eğitim talebinin fiyat elastikiyeti
 T : Başlangıçtaki eğitim talebi
 ΔT : Eğitim talebindeki \% değişim
 F : Başlangıçtaki fiyat
 ΔF : Fiyatlardaki \% değişim

Fiyat ile eğitim talebi arasındaki ters orantı nedeniyle, eğitim talebinin fiyat elastikiyetinin işareti negatif (-)'dir.

Zorunlu (ilköğretim) eğitim talebinin fiyat elastikiyeti tam inelastiktir. Eğitim talebi fiyat değişmeleri karşısında esnek değildir.

2.1.2. Eğitim Talebinin Çapraz Elastikiyeti

Bir malın (Δ malı) fiyatındaki değişmelerin, diğer malın (B malı) satış miktarında yapacağı etkiye çapraz elastikiyet denir⁷.

Talep edilen eğitim miktarındaki değişmelerin, diğer malların fiyatlarındaki değişmeye yapacağı etkiye eğitim talebinin çapraz elastikiyeti denir. Formülü şöyledir;

$$E_{\text{ç}} = \frac{\frac{\Delta T}{T}}{\frac{\Delta F_x}{F_x}} = \frac{\Delta T}{\Delta F_x} \cdot \frac{F_x}{T}$$

⁷ ÖZGÜVEN, A.; "İktisat Bilimine Giriş", Filiz Kitabevi, 5. Baskı, İstanbul, s. 225.

- E_{φ} : Eğitim talebinin çapraz elastikiyeti
 T : Talep edilen eğitim miktarı
 ΔT : Talep edilen eğitim miktarındaki değişme
 F_x : x malının fiyatı
 ΔF_x : x malının fiyatındaki değişme

Eğitim talebinin çapraz elastikiyetinin alacağı değerler malların ikame ve tamamlayıcı mal olmalarına göre değişmektedir. Fakat eğitim hizmetini ikame edici veya tamamlayıcı malların olması veya eğitim hizmetini yeterince etkileyememesi eğitim talebinin çapraz elastikiyetinin düşük olmasına sebebiyet vermektedir.

2.1.3. Eğitim Talebinin Gelir Elastikiyeti

Gelir elastikiyeti, gelirdeki değişimin talep üzerinde yapacağı etkiyi gösterir⁸. Gelirdeki değişimin eğitim talebi üzerinde yapacağı etkiye ise eğitim talebinin gelir elastikiyeti denir. Formülü şöyledir;

$$E_g = \frac{\frac{\Delta T}{T}}{\frac{\Delta G}{G}} = \frac{\Delta T}{\Delta G} \cdot \frac{G}{T}$$

- E_g : Eğitim talebinin gelir elastikiyeti
 T : Talep edilen eğitim miktarı
 ΔT : Talep edilen eğitim miktarındaki değişme
 G : Gelir
 ΔG : Gelir seviyesindeki değişme

Kişiler veya aileler gelirleri arttıkça daha fazla eğitim talep ederler. Amaçları sosyal tabakalaşma piramidinde yukarı doğru hareketlilik kazanarak elde edecekleri sosyal statü sayesinde iyi meslek edinip gelirlerinde artış sağlamaktır. Yani gelir ile eğitim talebi arasındaki ilişki pozitif (+)'dir.

3. EĞİTİM SEKTÖRÜNDE ARZ ANALİZİ

Belirli bir süre içinde belirli bir fiyattan satılmak istenen mal miktarına arz denir⁹. İlk ve ortaöğretim kuruluşlarıyla ve üniversite gibi eğitim kurumlarının

⁸ ÖZGÜVEN, A.; a.g.e., s. 227.

⁹ GÖKDERE, A.; "Ekonomi Bilgisi", İş Bankası Yayınları, Yayın No: 245, Ankara 1991, s. 72.

eğitim hizmeti gormek için arz ettikleri zamana eğitim arzı denir¹⁰. Öğrenciler herhangi bir eğitim kurumuna devam ettiği sürece, binalar, kütüphaneler, laboratuvarlar vb. emek unsurlarının işbirliğinden eğitim hizmeti denilen bir mal elde edilir ¹¹. Bu mal piyasaya arz edilir. Malm piyasaya arz edilmesi kamu tarafından (parasız eğitim için) yapılır. Yalnız arzın talepten önce piyasaya sunulması gerekir. Çünkü artan veya artacak nüfus, eğitimi talebi yaratacak ve bu talebe de hazır yakalanmak için arzın piyasaya önceden sunulması gerekir. Arz piyasaya-talebin doğmasıyla hemen sürülemez. Arzın oluşması için uzun zamana ihtiyaç vardn. Eğer eğitim talebine arz yaratılamazsa önemli sorunlar ortaya çıkabilir. Bu tür sorunları önlemek için önceden yapılacak bir eğitim planlaması gerekmektedir.

Fiyatlar genel seviyesi ile arz arasında doğru orantı vardır. Fiyatlar arttıkça arz da artar. Bu kural paralı eğitim veren özel eğitim kurumları için geçerlidir. Özel okul, derslane ücretleri arttığında paralı eğitim veren özel eğitim kurumlarının eğitim arzı artar. Piyasaya eğitim arz eden (parasız eğitim) ve arzın büyük bir bölümüne sahip olan kamu için yukarıda belirttiğimiz kural geçerli değildir. Kamu için, fiyatlar genel seviyesi ile eğitim arzı arasında ters orantı vardır. Eğitim için kullanılan binalar bu binaları donatan teçhizatlar, öğretmenler, yönetici ve hizmetli kadroları ile diğer harcamalar kamu için bir maliyettir. Buradaki ıktı ise öğrencilerin elde ettiği eğitimidir. Kamu, eğitim talebine cevap verebilmek için bu maliyetlere katlanıp eğitim arzını piyasaya sunar. Fiyatlar genel seviyesi yükseldikçe kamunun katlandığı maliyetlerin fiyatı da artacağından kamunun eğitim arzı azalacak, fiyatlar genel seviyesinin düşmesi ise kamunun eğitim arzını yükseltecektir. İktisat teorisine ters düşen eğitim arzının bu özelliği, kamunun toplumun sosyal faydası için katlandığı maliyetten kaynaklanmaktadır.

Yukarıdaki açıklamalar, eğitim arzının kamu ve özel eğitim kurumları açısından iki ayrı özellik taşığını göstermektedir.

Fiyatlar genel seviyesi yükseldikçe, kamunun eğitim arzı düşmekte, özel eğitim kurumlarının eğitimi arzı yükselmektedir.

31. EĞİTİMİN ARZ ELASTİKİYETİ

Bir malm fiyatındaki değişmeler karşısında arz miktarının gösterdiği

¹⁰ SERİN, N.; age., s. 45.

¹¹ SERİN, N.; age., s. 46.

duyarlılık derecesine o malın arz elastikiyeti denir ¹². Eğitim hizmetinin fiyatındaki değişimler karşısında eğitim arzının gösterdiği duyarlılık derecesine eğitimin arz elastikiyeti denir.

$$E_A = \frac{\text{Eğitim arzındaki \% değişim}}{\text{Fiyatlardaki \% değişim}}$$

$$E_A = \frac{\frac{\Delta A}{A}}{\frac{\Delta F}{F}} = \frac{F}{A} \cdot \frac{\Delta A}{\Delta F}$$

- E_A : Eğitimin arz elastikiyeti
 Δ : Başlangıçtaki eğitim arzı
 ΔA : Eğitim arzındaki % değişim
 F : Başlangıçtaki fiyat
 ΔF : Fiyatlardaki % değişim

Kamu, niteliği dolayısıyla eğitim fiyatını gözönüne almadan (- veya fiyatlar genel düzeyini) eğitim arz etmek durumundadır.

Kamu açısından eğitimin arz elastikiyeti sıfırdır. Özel eğitim kurumları açısından ise eğitim arz elastikiyeti sıfırdan büyüktür.

Hem kamu hem de özel eğitim kurumları için eğitim arz etmek süreci uzundur. Zaman faktörü eğitimin arz elastikiyetini düşük olmasına neden olmaktadır.

4. SONUÇ

Eğitim sektörü, bütün sektörlerle insan gücü sağlayan bir sektördür. Her sektör emek piyasasından verimi yüksek vasıflı işgücü talep eder. Bu talebi karşılamak için eğitim sektörü emek piyasasına insan gücü arz eder ve bu insangücünü arz edebilmesi içinde kendi sektörü içindeki değişkenlerin dengede olması gerekmektedir. Bu denge eğitim arzı ve talebidir.

Eğitim arzını kamu ve özel eğitim kurumları oluşturmaktadır. Eğitim sektöründe gerekli eğitim arzının eğitim talebinden önce piyasaya sunulması gibi

12 GÖKDERE, A.; a.g.e., s.75-76

bir zorunluluk vardır. Özel eğitim kurumları eğitim talebi oluşmadan piyasaya eğitim hizmeti arz etmezler. Bu görevi kamu üstlenir. Eğitim arzının büyük bir bölümünü piyasaya arz eden kamu eğitim harcamaları için finansman sıkıntısı çekebilir. Bu nedenle özel eğitim kurumlarının eğitim arzi içindeki payı artırılmalı ve eğitim talebinden önce piyasaya eğitim hizmeti arz etmeleri sağlanmalıdır. Bu sağlanması taktirde bir ölçüde finansman sorunu giderilmiş olacaktır.

Eğitim sektöründe hiçbir zaman talep fazlası olmamalıdır. Arz daima talebi karşılamalıdır. Artan teknoloji seviyeside gözönüne alındığında eğitim talebinin artış hızı (nüfus artış hızını sabit olduğunu varsayarak) daima çok yüksek olacaktır. Bu artışlara hazırlıklı yakalanmak için daima bir arz fazlası oluşturmak yararlı olacaktır. Eğitim sektöründe arzı oluşturmanın zaman olarak uzun sürmesi bir olumsuzluk olmasına rağmen arzı arttıracak yatırımlara gidilmesi gerekir.

Eğitim arzi yatırımları az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha fazla önem arz etmektedir. Çünkü eğitim, kalkınma için bir aracı güctür. Eğitim-istihdam-üretim ilişkisi iktisadi kalkınmanın temelini teşkil etmektedir. Gelişmiş ülkelerde ise eğitim arzi ile talebi bir dengeye oturmuştur. Bu nedenle eğitim, tüketim amacına yönelmiştir.

Eğitim sektöründe eğitim arzi ve talebi arasındaki ilişkinin aynı yönde olması (doğru orantı), sektörün daima büyümesini sağlamaktadır. Talebin daima artışı göstermesi (nüfus artış hızı), arz üzerinde baskı yaratmakta ve eğitim harcamalarında her yıl yüksek artışlar gözlenmektedir. Bu kadar hızlı gelişen bir sektörde de arz-talep ilişkilerinin düzenli olmasını sağlamak iktisat biliminin bir görevi olmalıdır.

KAYNAKLAR

- ERKAL, E.Mustafa; : "Sosyoloji", Der Yayınları, İst. 1997.
- GÖKDERE, Ahmet; : "Ekonomi Bilgisi", İş Bankası Yayınları, Yayın No:245, Ank. 1991.
- İKTİSAT ANSİKLOPEDİSİ; : Ak Yayınları, 1.Cilt, Sermet Matbaası, İst.1973.
- MUMCU, Necati; : "Mikroekonomik Analize Giriş", Filiz Kitabevi, İst. 1988.

- ÖZGÜVEN, Ali; : "İktisat Bilimine Giriş", Filiz Kitabevi, 5. Baskı, İst.
- SERİN, Necdet; : "Eğitim Ekonomisi", Ank. Üniv. Eğitim Fak. Yayın
No: 25, Ank. 1972.
- TURANLI, Rona; : "Mikroekonomik Analiz", Bilim Teknik Yayınevi,
İst. 1991.